VELLESA I DETERIORACIÓ EN AUSIÀS MARCH

ANNA MARIA COMPAGNA PERRONE CAPANO
(Università degli Studi Federico II, Nàpols)

"No oblidem que és l'Ausiàs March mal llegit i parcialment entès el que ha exercit una fascinació i una influència considerables al llarg dels segles"[1].

Joan Fuster suggereix "resseguir el tema de la deterioració del cos per l'edat en la poesia de Marc: per l'edat i per altres causes"[2]. En aquest article intentaré d'afrontar el tema proposat per Fuster, partint del lèxic de la vellesa.

A propòsit del lèxic d'Ausiàs March, Hauf diu que "un cop descomptats tots aquells lexemes que ja sabem que predominen dins el sistema de la nostra llengua (posem per cas l'article, els relatius, certes preposicions i conjuncions, etc.), aviat destriem tot un seguit de *mots tema* i de *mots clau* que, d'una forma o d'una altra, sintetitzen el contingut semàntic del llibre i deixen ben a la vista, com en una mena de fotografia panoràmica, l'esquema mental i simbòlic de l'autor"[3]. Crec, doncs, que en la poesia d'Ausiàs March el *mot tema vellesa* i tota la seva constel·lació són *mots clau* que mereixen un estudi especial: ells constitueixen tota una série de paraules, la freqüència de les quals s'allunya per excés

Miniatura d'Everard d'Espingues, segle XV (Musée Condé, Chantilly)

[1] Lola Badia, *Tradició i modernitat als segles XIV i XV. Estudis de cultura literària i lectures d'Ausiàs March*, València/Barcelona, 1993, p. 242.

[2] Joan Fuster, *Llibres problemes del Renaixement*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 65.

[3] Albert G. Hauf, *El lèxic d'Ausiàs March: primer assaig de valoració i llista provisional de mots i de freqüències*, in *Miscel.lània Pere Bohigas*, vol. III, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1983, pp. 121-224, aquí p. 126.

o bé per defecte d'allò que es pot considerar normal en la lírica precedent i contemporània a Ausiàs March, per trobadoresca o italiana que sigui[4].

Les paraules *vellea* i *velledat* apareixen una vegada cascuna, *vell* quinze vegades, *vellart*, *vella*, *velles* una cascuna i *vells* dues[5]. Veiem cada ocurrència en l'ordre d'aparició, segons la seqüència majoritària de les poesies en els cançoners [6]:

1. Plena de seny, quant amor és molt *vella,*
absença és lo verme que la guasta,
si fermetat durament no contrasta,
e creura poch, si l'envejós consella.
(I.41)

2. No sé remey potent mi consolar
si altr·amor nova no conseguesch.
¡O tu, Amor, colp *vell* guareix ab fresch,
o de aquest me vulles bandonar!
(LXV.27)

3. O foll·Amor! Si és ver que·l jovent
és ocasió de tu a mi forçar,
si bé lo món res tant no pot prear,
vellea·m plau qui de mals és sement.
(LXV.44)

4. ¡O tu, Amor, a qui Déus ha permès
que de infant usar fas l'ome *vell*,
e lo sabent d'ignoscent no s'apell
puys que de tu ell no sia defès!:
(LXVI.34)

5. Sí com l'om *vell,* qui·n son temps vid·à feta
sats plaentment en algun·art apresa,
e per fort cas aquella l'és defesa
(no sab en què son giny de viure meta),
ne pren a mi que no sé com me visca,
perquè d'Amor me veig tancada porta,
ne ssé pus fer, ne·l voler me comporta
que d'aquest hús per altre yo·m desisca.
(LXXVI.33)

6. Ja en amor no seré durador
car son afany sobrepuja·l delit.
Al temps antich yo degra sser exit,
que ignoscent era tot amador,
i l'ome *vell* solia sser fadrí;
(LXXXIV.21)

7. y en temps pressent és vell qui barba met.
(LXXXIV.22)

8. No·s deshonorat per ser avar lo jove
e que passàs Tantalús en cobea;
si és dispost en ser franch, essent pròdich,
ja li nourà, si tracta matrimoni.
Vell, ignocent de bé, mas de mals apte,
luxuriós, cubert e ple de pompa,
no pert honor, n·entre los pechs sa fama.
Qui són aquells, sabents quin deu l'om ésser?
(CIV.229)

[4] Costanzo Di Girolamo, *Ausiàs March and the Troubador Poetic Code*, en *Catalan Studies in Memory of Josephine de Boer*, a cura de J. Gulsoy e J. M. Solà Solé, Barcelona, 1977, pp. 223-237, diu que "*jovent* and *joventut* appear only 3 times each, *jove* 8 times (as a noun of these occurences), and *jovencell* once" (p. 225). Di Girolamo mateix cita Köhler que diu que en la poesia cortesa *joven* and *jove* "servent dans la grande majorité de cas à exprimer quelque chose qui est bien différent de l'âge biologique: un ensemble, qu'on arrive mal à cerner avec précision, de qualités morales ou esthétiques de l'âme et de l'esprit; *joven* ne désigne parfois pas, autre chose que la somme de vertus que définissent la *cortesia* dans toute son ampleur, mais le terme évoque toujours en même temps le dynamisme qui est seul culpable d'opérer la réalisation de l'idèal courtois" (p. 226; cf. Erich Köhler, *Sens et fonction de terme 'jeunesse' dans la poèsie des troubadours*, en *Mélanges offerts à René Crozet*, Poitiers, 1966, vol. I, pp. 569-583, aquí p. 569). Segons Di Girolamo "the meaning of *jovent*, *joventut* and *jove* has nothing to do with this concept in A. March: he calls on old age, which alone can free him from his troubles (LXV, 41-44)"... (p. 226). Hauf (cit., pp. 133-134) ha senyalat la alternança "*vell* 15 + *veyl* = 16 / *jove* 4". Hauf mateix cita Pere Bohigas que havia notat que "en Ausiàs March escassegen les imatges d'objectes somrients o dels que generalment són tinguts per bells, i això el diferencia profundament del Petrarca i de molts altres poetes que han donat a llur obra un to elegíac i planyívol" (cf. Pere Bohigas (a cura de), Ausiàs March, *Poesies*, Barcelona, Barcino, 1952-59 (reimpressió: 1980-90), 5 vols., vol. I, p. 99).

[5] Em serveixo de la concordança de Di Girolamo (cf. Costanzo Di Girolamo (a cura di), Ausiàs March, *Pagine del canzoniere*, Napoli, 1996, pp. 59-60, ara, Milà, Trento, Luni, 1998, pp. 75-76).

[6] Cito de l'edició citada, a cura de Pere Bohigas.

9. e pels dinés, axí jove com *vell*
se dóna mort e pert tots sos plaers;
(CVI.35)

10. Honor és bé quant no·l seguex amor,
mas plau al bo pel moviment primer;
no s'estén pus, car virtud no sofer
que·s delit hom en estranya valor.
Mas ¿què·s dirà d'aquell entès malvat
-més, si és *vell*-, cerquant favós e béns?
En tot barat esperons ha sens frens,
no conexent tenir camí errat.
(CVI.430)

11. Ja mos cinch senys no senten lo que solen;
los a part dins de gran por ja tremolen;
l'enteniment de follia tem volta.
La *velledat* en valencians mal prova,
e no sé com yo faça obra nova.
(CXII.9)

12. Primer que leys fossen per Déu donades
e per scrits se regissen los hòmens,
dispondre'n volch natura molts prohòmens:
raels de bé Déu en l'om ha creades.
Ells de açò una sciença feren
ab què lo món una part se governa;
los actes tots dels hòmens subalterna.
Los *vells* antichs altre no·n conegueren;
hagren de Déu conexença confusa;
per ço la Mort a dolor los acusa.
(CXII.328)

13. No'm fa delit res pertanyent al cors,
puix l'esperit no·y és participant;
natura ·n mi sàviament obrant,
vol que·m esforç, e mon decret no·y pos;
e ya del tot vençut per l'àbit *vell*,
no prench delit en res fora ·l costum:
pensant mos mals tot lo temps hi consum,
essent-hi bé, puix me delit en ell.
(CXIV.53)

14. E que fos l'hom tant com serà lo segle,
tostemps veurà en si coses novelles,
prenint, jaquint les noves per les *velles*;
lo que fon tort un temps, puix li és regle.
(CXV.113)

15. No puch amar e menys ésser amat,
e no·s pot dir què seria, si fos;
estat és ja home *vell* amorós,
e majorment si·u fon en temps passat.
Deu guart a mi e done'm mort abans
que tornar lla hon tot lo temps perdí;
(CXX.67)

16. Dels actes folls, d'on tothom reb engans,
¿quin deu esser a mi aquell espant?
Quant yo·m afín, açò ymaginant,
jóvens disposts, si amen, tinch per vans.

Jocs cortesans. Detall del ms. del *Roman de la Rose*, Biblioteca Universitària de València (núm 387, f. 7v).

CANTO MORAL. X. 119

Ausiàs March, *Las obras del poeta mosén Ausiàs March, corregidas de los errores que tenían. Sale con ellas el vocabulario de los vocablos en ella contenidos*, Valladolid, Sebastián Martínez, 1555.

Donchs, ¿què farà qui Amor no·l acull
de son ostal, per ésser grosser *vell*?
Valencià de tal cas no·s apell;
en ell e tals la follia ·s recull.
(CXX.78)

El jove enamorat protagonista de la primera part del *Roman de la Rose* entra al jardí de Delit, on hi ha la font de Narcís. Miniatura d'un ms. de *ca.* 1487-1495 del *Roman de la Rose* (British Library, Londres).

17. Quí assajat no ha de jaquir l'ús,
envellit ja e ranciu de temps lonch,
no sent l'affany, ne de aquell qui ·nbronch
està e vol- se fer dret com lo fus.
No ha temptat de perdre hàbit *vell*
qui fàcilment se pensa que·s farà;
(CXXI.29)

18. Ja la edat a mi no ·s cominal;
seré jutjat de tots per galant *vell*,
y a dones plau l'hom quant és jovencell;
totes són carn, y en carn és lur cabal.
(CXXIIa.18)

19. Tant quant a ço recapte ·ls donaré:
dels membres só bé proporcionat;
mas és lo mal que·l hull tinch ja ruat,
y en llur esguart, *vell* me reputaré.
(CXXIIa.24)

20. Ara no sent sabor d'aquell,
perquè lo temps és ya molt *vell*
qu· és l'àbit ras;
e ya no·s pot fer que tornàs
haver delit e que usàs
de que usí;
(CXXVII.17)

21. En part, forçat hi só vengut,
car per edat y só vengut
e per seny poch,
car puix me viu a l'enderroch,
yo degra cambiar [lo] joch,
mudant delit,
lo qual haguí prop de complit;
mas per dues parts m'és fugit,
segons sabreu:
la una que·l entendre meu
lo defalt coneix, e·l és greu
com l'à vist tart;
l'altra, que·m trob[e] ya *vellart*
e no·m valdria giny ne art
que fos amat.
(CXXVII.142)

22. yo só despullat d'aquests dons
que *vells* e jóvens e minyons
han per dret lur.
(CXXVII.377)

Notem que els adjectius i noms que indiquen vellesa apareixen a partir de la poesia LXV, excepte el cas de *vella* que ho fa a la tornada del poema I. A més aquests adjectius i noms augmenten la seva freqüència a partir de la poesia CIV: l'ordre de les poesies majoritari sembla assegurat per a l'evolució i el dinamisme del concepte de vellesa[7].

[7] "Avançant en el recull, entrarem en un grup d'obres que sens dubte pertanyen als anys de maduresa de l'autor, on se'ns fa cada vegada patent més la seva lluita moral. [...] Ens trobem amb el poeta vell. La manca de cronologia precisa de les obres no permet de seguir d'una manera rigorosa la fluctuació dels seus sentiments, però es veu clar que a partir d'un determinat indret, que es pot fer coincidir aproximadament amb el poema LXXXVIII, Ausiàs March es complau a acusar-se d'una vida d'indignitat, i a lamentar-se de la seva decepció i de la joventut que li ha fugit, amb tot i que el foc de la concupiscència encara no s'ha apagat" (Bohigas cit., vol. I, pp. 69-71). En la poesia LXVIII i en les immediates Bohigas (cit., vol. III, p. 76) senyala que "l'amador poeta es dóna alegrement al tumult d'una passió contra la qual ha raonat en altres poemes i de la qual es planyerà més endavant en les seves obres de vell".

En l'ocurrència 1 es parla de la deterioració d'amor per l'edat, no del cos: Bohigas interpreta que "l'absència pot afeblir un amor d'anys, quan hom no li oposa fermesa, i escolta paraules d'envejosos"[8]; la imatge de March, però, és molt més forta: *guasta* no és *pot afeblir* i la visió de l'absència com un verm que gasta l'amor vella sembla brutalitzar l'*amor de lonh* trobadoresca[9].

Encara en l'ocurrència 2 es continua parlant de la deterioració d'amor per l'edat: "colp vell guareix ab fresch" (v. 27). En l'ocurrència 3, que es troba a la tornada de la mateixa poesia LXV, però, "el poeta demana la vellesa, si aquesta pot alliberar-lo d'Amor"[10], "si bé lo món res tant no pot prear" (v. 43), perquè *vellea* "de mals és sement" (v. 44): una vegada més March pren les distàncies de l'ideal cortès[11].

Es tracta, però, d'una il·lusió: la vellesa no pot alliberar-lo d'Amor, si en la poesia successiva el poeta diu que Déu ha permès a Amor "que de infant usar fas l'ome vell" (ocurrència 4). A més el poeta no pot viure sense Amor, si en la poesia LXXVI compara ell mateix, que d'Amor es veu "tancada porta" (v. 38), "a l'om vell qui en son temps vida ha feta molt plaentment en alguna art apresa, e per fort cas aquella l'és defesa i no sab en què son giny de viure meta" (ocurrència 5): sembla que també les distàncies de l'ideal cortès s'han convertit en una il·lusió. Amb les ocurrències 6 i 7 dels versos 21 i 22 de la poesia LXXXIV, el poeta declara que en el temps antich ell deuria "sser exit" i contraposa aquest temps antich, on "l'ome vell solia sser fadrí", a un temps present, on "és vell qui barba met": ¿és el temps dels trobadors aquell al qual March s'adscriu, després que n'ha pres les distàncies? Ell oscil·la entre la fantasia d'un temps sense vellesa i la realitat d'un temps on la vellesa comença a oprimir-lo. La vellesa ha fet la seva entrada en la lírica d'amor.

Amb l'ocurrència 8, en la poesia CIV, March contraposa el jove al vell: aquell que no deshonora el jove indigna el vell. No és així en l'ocurrència 9, en la poesia CVI. L'ocurrència 10, en la mateixa poesia, però, considera un altre cop pitjor la situació del vell: el pessimisme del poeta s'ha fet moralista i es deixa influenciar de l'escolàstica del temps[12].

Amb l'ocurrència 11, en la poesia CXII, el poeta "comença a sentir-se vell" i "observa els efectes dels anys damunt el seu cos" i "tem de sentir-los aviat en les seves facultats espirituals"[13]: així doncs, la vellesa com deterioració del cos i por de aquella de l'interior, de l'inteniment, de la poesia. En l'ocurrència 12, en la mateixa poesia, apareixen els vells antics que conegueren només les lleis de natura.

8 Bohigas cit., vol. II, pp. 7-8.

9 Di Girolamo (*Pagine* cit., p. 201, ara p. 297) subratlla "il personaggio dell'invidioso e del maldicente, di remota memoria trobadorica (i *lauzengiers*); ai *mals parlés* March allude anche in V 17". La imatge del verm retorna unes altres vegades per a expressar l'angoixa sobretot del poeta (veg. Bohigas cit., vol. I, pp. 114-115).

10 Bohigas cit., vol. III, p. 69. Aquí March no concorda amb Llull com en les ocurrències 15 i 16: per Llull "als hòmens vells lutxuriosos defall lo cors a ésser lutxuriosos per vellea, e la voluntat conserva lutxúria (Doc[trina pueril] 107)" (cito de Miquel Colom, *Glossari general lul·lià*, 5 vols., Mallorca, Moll, 1982-1985).

11 Cf. nota 4.

12 És en Eiximenis "que ens em d'abeurar, òbviament, si volem entendre els problems de consciència de March" (Badia cit., p. 147).

13 Bohigas cit., vol. V, pp. 25-26.

Miniatures del *Llibre dels bons costums* (Musée Condé, Chantilly).

En l'ocurrència 13, en la poesia CXIV, el poeta es declara "ya del tot vençut per l'àbit vell"[14]: Bohigas diu que "l'hàbit inveterat de sofrir s'ha emparat talment d'ell, que aquest costum ha esdevingut per a ell un plaer"[15]. Per a Bohigas es tracta d'una altra obra de la vellesa d'Ausiàs March[16].

Amb l'ocurrència 14, en la poesia CXV, les coses velles es confonen amb les noves: "en dona l'exemple, el mateix poeta, que volgué separar-se de l'amor, i ha tornat a caure-hi"[17]; a la repetició de la situació amorosa correspon aquella de les idees[18].

En les ocurrències 15 i 16, en la poesia CXX, Ausiàs, ja vell, tem que tornarà a caure en l'amor i, no podent més demanar la vellesa, com en l'ocurrència 3, demana la mort[19].

En l'ocurrència 17, en la poesia CXXI, el poeta parla una altra vegada d'un costum vell. A més, és interessant notar que *envellit* (que encara no hem considerat entre el lèxic de la vellesa) apareix en sinonímia amb *ranciu*: també aquí, doncs, la vellesa està lligada al concepte de deterioració[20].

En les ocurrències 18 i 19, en la poesia CXXIIa, Ausiàs se sent jutjat com a "galant vell"[21] i ell mateix es reputa vell, encara que la deterioració del seu cos interessi només els ulls[22];

Finalment en el poema CXXIV el poeta declara "la mia edat no veig delitable / e ja lo meu cor a Déu l'emponyore" (vv. 3-4) i en el poema CXXVII (ocurrències 20 i 21) es diu "ya vellart" i, encara que "els goigs d'abans, ja no els pot tornar a sentir" , declara: "só·n content / puix me trob tal" (vv. 158-159)[23]. Després el poeta subratlla l'unicitat de la seva condició, que és diferent d'aquella dels altres (ocurrència 22)[24].

En el poema CXXVIII sembla complaure's de la seva vellesa: "quan, de jove llegí el *Contemptus*, no l'entengué; després el comprengué, però no l'assaborí; finalment n'ha desentranyat tot el justificat"[25].

La reina Ginebra besa Lançalot, mentre Galehault hi fa de "tercer" amorós amic. Miniatura d'un ms. de finals del segle XIV del *Lancelot* (Bibliothèque Nationale, París).

[14] *Idem*, vol. V, p. 52 assenyala que el poeta juga amb l'equívoc de la paraula *àbit* "que significa 'costum' i 'vestit'".

[15] *Idem,* vol. V, p. 51.

[16] *Ibidem.*

[17] *Idem,* vol. V, p. 58.

[18] "L'obra conté alguns detalls personals, barrejats amb idees sovint repetides per Ausiàs March" (ibidem).

[19] Una mica diferent és la interpretació de Bohigas cit., vol. V, p. 104: "ara, ja vell, Ausiàs comprèn la inanitat del seu goig anterior i tem la mort". Per a una possible influència de Llull, cf. nota 10.

[20] Les altres ocurrències d'*envellir* són:

la su·amor no pot molt envellir,
o·n son voler per temps ha·n malaltir
e cassos molts d'on no veig hom escap."
(XC.37-40)

Tant són en mi envellits los mals hàbits,
que la virtut al gustar m'és amarga.
(CV.51-52)

[21] "He now believes that it better to make love while one is young, for he would not wish to be called a *galant vell*, but it is only because *a dones plau l'hom quant és jovencell*, since *totes són carn, y en carn és lur cabal*" (Di Girolamo, *Ausiàs March and* cit., p. 228).

[22] Fuster diu que és fàcil d'imaginar Ausiàs March en els últims anys de la seva vida "prematurament «blanc i ruat»", si ell mateix escriu:

Si ans de temps só vist blanc e ruat
e lo meu cors mostr·aver passat mal,
(LXXXIV.49-50)

[23] "El poeta està desenganyat; els goigs d'abans, ja no els pot tornar a sentir, i ara, ja vell, s'adona del dolor que va unit a aquells plaers[...]; sent que Déu el crida, quan ja no té res a fer en aquest món, però li manca força per a anar vers Ell. L'autor ha volgut expressar aquest estat d'angoixa en la present obra, moltes idees de la qual, i fins i tot algunes imatges, hem trobat en poemes anteriors" (Bohigas cit., vol. V, p. 152): "Tots los delits del cors he ja perduts, / e no atench als propis d'espirit (CXXIIa.1-2, cfr. CXXIIb.9-10).

Lectura de la carta d'amor de Tristany a Isolda. *La queste du Graal*, anònim francés del segle XV.

No hi ha dubte, doncs, que en Ausiàs March *vell* ja no té més aquell significat tipicament trobadoresc que Raynouard registra amb aquestes paraules "par relation au sens figuré de jove, et figurement, laid, disgracieux".

Per a Jordi de Sant Jordi, *jovent* és encara sinònim de "cortesia": il valore "cantato dai trovatori, senza riferimento all'età anagrafica"[26]. Jordi, però, parla també de quan "sera vielh" "celhs qu'amor vol per son home pendre" (VII. 43 i 17):

> Ez enquer mays tart lo veyretz retrayre
> de ben portar son gentil cors joyos,
> e sera vielhs e no presera gayre
> portar l'arnes ne viure cossiros.
>
> (VII.41-44)[27]

Aquell que manca totalment en Jordi de Sant Jordi és la deterioració del cos per l'edat i per altres causes [28], que apareix en Ausiàs March.

Hem vist la deterioració del cos per l'edat en March, veiem-la ara per altres causes. Per Ausiàs March la deterioració del cos no coincideix sempre amb la vellesa: el cos es pot deteriorar prematurament, sobretot la part del cos més significativa per a la lírica d'amor: el cor; i es tracta únicament d'aquell d'Ausiàs March.

Al Col·loqui sobre Ausiàs March del 13-15 de març de 1997, a París, Lola Badia va presentar una ponència amb el títol "Tristesa: claus naturals per al poema XI", on cita l'estrofa 5 de la poesia examinada: aquesta estrofa em sembla molt significativa per al nostre discurs:

> Null hom conec, o dona, a mon semblant,
> que, dolorit per amor, faça plànyer:
> jo son aquell de qui es deu hom complànyer,
> car de mon cor la sang se'n va llonyant
> per gran tristor que li és acostada;
> seca's tot jorn l'humit qui em sosté vida
> e la tristor contra mi és ardida,
> e, en mon socors, mà no s'hi troba armada.
>
> (XI.33-40) [29]

[24] "Ausiàs March es complau a presentar-se com a exemple o com a cas excepcional, i té un sentiment molt viu de la pròpria personalitat" (Bohigas cit., vol. II, p. 42).

[25] *Idem*, vol. V, p. 179.

[26] Donatella Siviero (a cura di), Jordi de Sant Jordi, *Poesie*, Milano, Luni, 1997, p. 134: "Enuig, enemich de jovent" (XVII.1).

[27] Concordo amb la interpretació de Siviero cit., pp. 119-120, ara, *L'amoroso cerchio. Poesia dell'ultimo trovatore*, Milà, Trento, 1997, p. 143, que també fa referència a March: "il perfetto cavaliere e perfetto amante resta a lungo giovane, ma più tardi verrà comunque il giorno che non sarà più in grado di portare l'armatura e di dedicarsi al servizio delle dame; allora potrà tuttavia godere del rispetto e dell'amicizia di chi lo circonda, essere apprezzato, per la sua esperienza e per il suo esempio, come un maestro di vita. Anche Ausiàs March riteneva disdicevole essere giudicato un *home vell amorós* (CXX 67) o *un galant vell* (CXXIIa 18)" (p. 120, ara p. 126).

[28] El mot *vell* apareix també en *Los enuigs*: "n'estar ab vell trop renyinos" (XVII.123).

[29] El text donat de Badia difereix del de Bohigas cit., vol. II, p. 41.

Badia diu que la qüestió de l'humit que s'asseca "la va resoldre Cerveró 1987, 43, a propòsit d'un passatge jocós del *Procés de les olives* de Gassull, on es diu que, per a un vell, l'aparellament és un factor de rejoveniment: «Y aquella serà la sua costella / Pera conservar-li lumit radical» (Miquel i Planas 1911, 64, vv. 1639-1640). Cerveró comenta: «De fet, l'humit radical o nadiu és un terme d'Avicenna per a designar una substància que alimenta i dóna suport a la calor natural. Prové dels principis de la generació –semen i sang menstrual– i va consumint-se al llarg de la vida a causa de la seua conformació ígnia i aèria. En cas de no produir-se cap malaltia el vell mor en exhaurir-se l'humit radical i, per tant, cessar la calor natural»" [30].

Així en el poema XI Ausiàs March parla de l'allunyament de la sang del seu cor i de l'exhauriment del seu humit radical per tristesa, no per vellesa. Ens trobem sempre davant de la deterioració del seu cos, en particular del cor, "per gran tristor que li és acostada" i que contra ell "és ardida". I en els versos precedents Ausiàs March havia dit:

Bé·m maravell com és tan ergullosa
la voluntat de cascun amador;
no demanant a mi qui és Amor,
en mi sabran sa força dolorossa.
(XI.25-28)[31]

Raó de la tristesa del poeta és Amor[32].

Amor és motiu també de la timidesa de l'amant i, així, dels efectes que ella causa al cos:

La lengua diu qu· ella bé ho dirà,
mas que la por del cor força li tol,
que sens profit està, com parlar vol,
e, si ho fa, que balbucitarà.

Per esta por vana la penssa sta,
sens dar consell per execució;
no és senyor en tal cas la rahó,
l'orgue del cors desbaratat està.
La mà no pot suplir en lo seu cas,
mou-se lo peu no sabent lo per què,
tremolament per tots los membres ve,
pe què la sanch acorre al pus llas.
(LXIX.45-56)

"L'Al·legoria de la Primavera", de Sandro Botticelli (Galleria degli Uffizi, Florència).

[30] Cito del foli distribuït al públic de la ponència, on Badia adjunta que la noció de l'humit que va consumint-se a la llarga o també a causa de malaltia formava part de l'horitzó quotidià de la baixa Edat Mitjana i cita el sermó XIX de sant Vicent Ferrer.

[31] Bohigas cit., vol. II, p. 41.

[32] March fa referència també a la doctrina dels humors: "l'home no pot viure sense humors bons i dolents, car uns i altres conserven la calor del cos; així mateix la passió amorosa no pot viure sense el mal de l'Amor" (Bohigas cit., vol. III, p. 64):

L'ome no pot ser al món vividor,
si de humor mal serà netejat;
lo bo y el mal conserven la calor
d'om radical, que sens ells és gastat.
Axí d'Amor, qui lo seu mal no sent,
no pot en ell sa passió durar:
desig lo té, qui·s de bé falliment,
y el bé atès, tal desig hà cessar.
(LXIII.57-64)

"Triomf de Venus", de Francesco Dal Cossa (Palazzo Schifanoia, Ferrara).

Parlem sempre d'efectes negatius. El poeta, però, en els primers poemes, havia reconegut també els efectes positius de la situació amorosa, que s'acompanyen als negatius:

Alt e amor, d'on grand desig s'engendra,
sper, vinent per tots aquests graons,
me són delits, mas dóna'm passions
la por del mal qui·m fa magrir carn tendra;
(III.1-4)

Al defalliment del cos (efecte negatiu)[33] s'acompanya l'afinament de *l'engýn* (efecte positiu)[34]:

Ma volentat ab la rahó s'envolpa
e fan acort, la qualitat seguint,
tals actes fent que·l cors és defallint
en poch de temps una gran part de polpa.
Lo poch dormir magres· al cors m'acosta,
dobla'm l'engýn per contemplar Amor;
lo cors molt gras, trobant-se dormidor.
no pot dar pas en aquest· aspra costa.
(II.33-40)

Ens trobem davant d'un efecte positiu que pertany només al poeta[35] i que no hem trobat en la deterioració del cos per l'edat (cf. l'ocurrència 11).

Sembla, doncs, que la deterioració del cos dels primers poemes és menys negativa que aquella de les poesies successives, on els efectes positius d'Amor desapareixen. En el poema LXXXVII March analitza com el *mesclat voler* (v.19) pot deteriorar cos i ànima:

[33] El tema dels efectes físics de l'amor sobre els amadors és conegut dins la lírica trobadoresca i la italiana (Bohigas cit., vol. II, p. 12).

[34] Di Girolamo (*Pagine* cit., p. 204, ara p. 300) diu que "secondo una credenza medievale, lo stato di deperimento fisico acuiva la facoltà dell'intelletto".

[35] "Pus hom no·s afina / en ben amar" (LXXXVII.237-238) i "així com els astres deixaran de córrer el dia que el món fini, l'amor caurà del cel –com faran els astres a la fi del món– quan el poeta, únic amador veritable, deixi de viure" (Bohigas cit., vol. III, p. 158).

Deterioració, vellesa, pobresa o misèria... Ausiàs March es val sovint d'imàtgens amb aquest clim per expressar-se, en definitiva, com a captaire d'amor. Miniatura d'un ms. francés del segle XV (Bibliothèque Nationale, París).

Tot amador delit no pot atènyer
fins que lo cors e l'arma se acorden,
car si·ls volers entre aquests se morden,
aquest amor no·ns pot a molt empènyer.
Encontra·l cors en sos actes se mostra,
tolent-li quant natura atorgua,
y a l'arma fa beure amargant porga;
de dret en dret no plau natura nostra:
l'arma per si contentament no·n tasta;
si fa lo cors, ma poch, e tost se gasta.
(LXXXVII.61-70)

I si

l'arma pel cors a son delit s'enclina",
(LXXXVII.85),

com hem vist,

junts, acordants, en delit cascú puja,
tant com saber l'errada l'arma tarda.
Açò sdevé com del cors volers fluxen
ladonchs los tels de sos ulls desengruxen.
(LXXXVII.117-120)[36]

Bohigas diu que en els versos 261-290 del poema LXXXVII trobem "els efectes de l'amor sobre la persona del poeta"[37]. Es tracta d'un extens poema sobre "natura de l'amor, les menes d'amor i els seus efectes" i "des del vers 185 l'obra pren un caràcter més personal"[38]. Veiem els versos 271-286:

Ladonchs lo foch d'Amor bé no s'amaga,
e los meus hulls publich lo manifesten,
e les dolors mes sanchs al cor arresten,
acorrent lla on és donada plaga.
Los meus desigs de punt en punt cambie,
e la dolor no·n trob en hun loch certa;
ma cara és de sa color incerta;
cerch lochs secrets e los publichs desvie;
lanç-m·en lo llit, dolor me'n gita fora;
cuyt esclatar mentre mon hull no plora.

[36] "L'ànima descobreix l'error d'haver cedit a les inclinacions del cos quan les forces d'aquest s'afebleixen, quan ve la vellesa" (Bohigas cit., vol. III, p. 154).

[37] Bohigas cit., vol. III, p. 157.

[38] *Idem*, vol. III, p. 151.

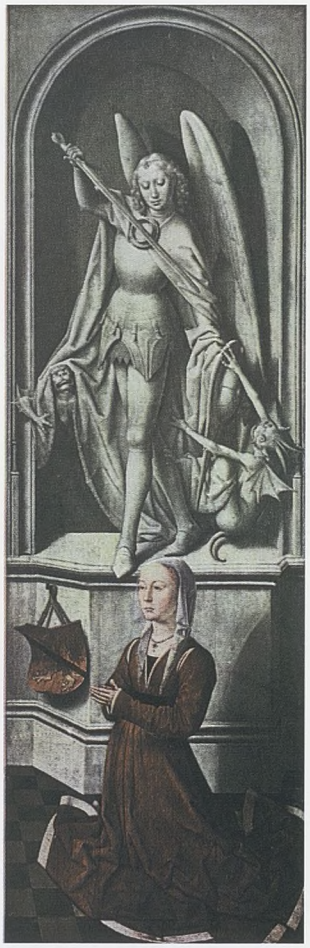

Mos membres flachs soptós moviment muden,
lo cap al coll és càrrega fexuga,
la gran calor dintre mes venes juga,
perills vinentz a mon sentir secuden,
pert lo recort de les cosses passades
e lo meu cors me vist sola vergonya;

En el poema següent, però, és la por de no sentir amor a produir efectes negatius:

Dolor d'amor novament me turmenta:
perqu·és lonch temps que dolors no·m feriren
e mos volers amar ja no sofiren,
novell·amor no·m pens que jamés senta.
(LXXXVIII.33-36)

Deterioració del cos per amor, doncs, deterioració del cos per por de no estimar, però també deterioració del cos per la mort de l'amada, terrible, apocalíptica:

Dins lo cors d'om les humors se discorden;
de temps en temps llur poder se transmuda:
en un sol jorn regna malenconia,
n·aquell mateix còlera, sanch e fleuma.
Tot enaxí les passions de l'arma
mudament han molt divers o contrari,
car en un punt per ella·s fan los actes,
e prestament és en lo cors la causa.
(XCIV.17-26)

Es tracta d'una deterioració del cos que s'identifica amb l'excés de vellesa:

Decrepitut ma natura demostra,
car tota carn a vòmit me provoca;
grans amadors per llur aymia morta
són mi semblants en part, al tot no basten.
(XCIV.85-88)

"L'Anunciació", de Leonardo Da Vinci, detall (Galleria degli Uffizi, Florència).

Amor, per tant, és causa d'una deterioració diferent de la provocada per vellesa; aquesta deteriora només el cos: en la segona tornada del poema CVII no sembla que el poeta cregui que a la malaltia del cors del seu amic, durant la seva vellesa, correspongui aquella de l'esperit i li recomana "que pensi en les coses de l'ànima" (Bohigas cit., vol. IV, p. 166); amor deteriora el cos, però, també, pot deteriorar cos i ànima i només l'esperit: en el poema XCIX, el poeta diu "Yo só malalt havent lo cos tot sa" (v. 65), perquè és "impotent per a rompre amb el passat" i continua a seguir "el camí obscur del seu desig" (Bohigas cit., vol. IV, p. 62). Diversament en el poema CXI, el poeta diu "sa tinch lo cors, e malalt l'esperit" (v. 26), perquè ha perdut l'amor.

Vellesa i deterioració, doncs, ens han permés d'afirmar, una vegada més, que Ausiàs March surt dels confins de la tradició trobadoresca i de la italiana, a través d'un conceptisme dialèctic i especulatiu (no sense involucions), en el qual prenen part també principis naturals més o menys coneguts (com aquell de l'humit que s'asseca), i experimenta també això que sembla contradir el codi líric, encara que no renunciï del tot a ell i als seus tòpics. Una font, doncs, pot ésser un antimodel, una cosa de què es tenen les distàncies, o també un model: així la tradició trobadoresca, com també aquella italiana[39].

[39] Bohigas ha remarcat el caràcter cortès dels primers versos del poema CIX, "en contraposició a altres dels poemes immediats, que semblen respondre més a una realitat personal" (Bohigas cit., vol. IV, p. 177). Di Girolamo (*Pagine* cit., p. 213, ara p. 318) diu que "l'amore era per i trovatori metafora esistenziale e norma di comportamento nel mondo [...]; per March l'amore è qualcosa di meno (appare ormai spogliato da forti connotazioni sociali) ed è forse allo stesso tempo qualcosa di più (la componente carnale è chiaramente sofferta e risentita rispetto all'erotismo di solito più libero, per così dire, dei provenzali)". Per a la tradició italiana citem com exemple els versos:

Donchs,?què serà dels qui·n les dones
volen/ amor gentil, amor e gran bonesa?
(CVIII.37-38)
May retrauré de vostr·amor un pas,
puix en seguir a vós, honesta, medre;
(LXXXVI.5-6)

Di Girolamo subratlla che *onesta* "con riferimento alla dama, è un aggettivo raro nei trovatori (non è nemmeno registrato nel repertorio del lessico cortese di Cropp), mentre è frequente presso gli stilnovisti, Dante e Petrarca" (Di Girolamo, *Pagine* cit., p. 236, ara p. 361). D'altra banda Lola Badia ha subratllat que "March recorre insistentment als motius fixats i desenrotllat per la tradició trobadoresca, posttrobadoresca o de l'anomenada poesia "de cancionero". Hi recorre com a procediment dialèctic, perqué, des d'un punt de vista psicològic, l'experiència de l'amor en March és un viatge per la ment d'algú que ja coneix, abans de contar-lo, el desenllaç de totes històries: som a l'antítesi de la novel·lització de l'experiència sentimental de la *Vita Nuova* i fins i tot del *Canzoniere* de Petrarca" (Badia cit., p. 154).

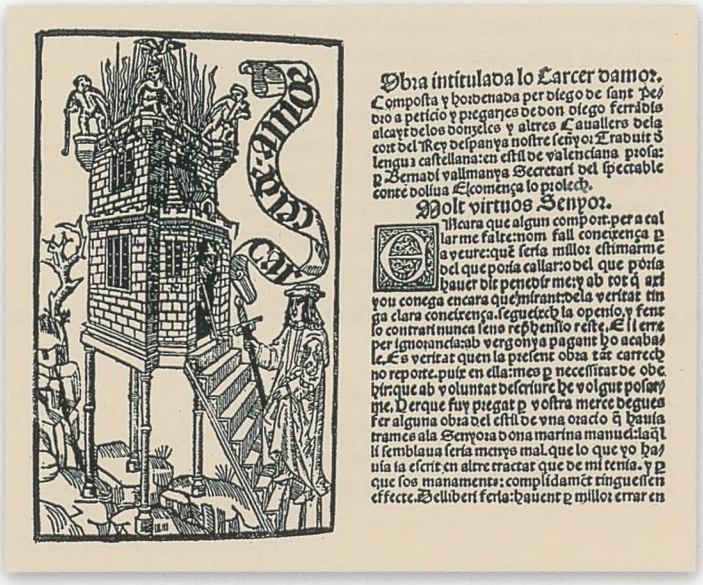
Obra intitulada lo Carcer damor.
Composta y hordenada per diego de sant Pe/
dro a peticio y pregarjes de don diego ferrãdis
alcayt delos donzeles y altres Cauallers dela
cort del Rey despanya nostre señyor Traduit d
lengua castellana: en estil de valenciana prosa:
p Bernadi vallmanya Secretari del spectable
conte doliua E comença lo prolech.
Molt virtuos Senyor.
Encara que algun comport. per a cal
lar me falte: nom fall coneixença p
a veure: quẽ seria millor estimarme
del que poria callar: o del que poria
hauer dit penedir me: y ab tot q̃ axi
you conega encara que mirant: dela veritat tin
ga clara coneixença. segueixch la openio. y fent
lo contrari nunca sens reprehensio reste. E li erre
per ignorancia: ab vergonya pagant ho acaba/
le. Es veritat quen la present obra tãt carrech
no reporte. puix en ella: mes p necessitat de obe
hir: que ab voluntat descriure he volgut posar/
me. Perque fuy pregat p vostra merce degues
fer alguna obra del estil de vna oracio q̃ hauia
trames ala Senyora dona marina manuel: laq̃l
li semblaua seria menys mal. que lo que yo ha/
uia ia escrit en altre tractat que de mi tenia. y p
que sos manaments: complidamẽt tinguessen
effecte. Belliberi feria: hauent p millor errar en

Diego de San Pedro, *Càrcer d'Amor*, traducció al català feta per Bernadí Vallmanya.